UVELJAVLJANJE PRAVIC IZ POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA NA PODLAGI UREDB 1408/71 IN 574/72

I. PREDPISI EVROPSKE SKUPNOSTI, KI UREJAJO PODROČJE SOCIALNE VARNOSTI

- Kot članica Evropske skupnosti (v nadaljevanju besedila: ES) je Republika Slovenija dolžna upoštevati tudi pravne predpise ES. Področje socialne varnosti in tako tudi področje pokojninskega in invalidskega zavarovanja urejajo predvsem tri uredbe in sicer Uredba 1612/68 o svobodi gibanja delavcev v Skupnosti, ki ureja svoboden dostop do zaposlitve za državljane držav članic, Uredba 1408/71 o uporabi sistemov socialne varnosti za zaposlene osebe, samozaposlene osebe in člane njihovih družin, ki se gibljejo okviru skupnosti, ter Uredba 574/72, ki določa pravila za izvajanje Uredbe 1408/71.

- Uredba 1408/71 o uporabi sistemov socialne varnosti za zaposlene osebe, samozaposlene osebe in člane njihovih družin, ki se gibljejo v okviru skupnosti (v nadaljevanju: Uredba) ureja pravila koordinacije, ki so jih države članice ES dolžne upoštevati v zvezi s pravicami nacionalnih sistemov socialne varnosti, za zaposlene in samozaposlene državljane drugih držav članic. V skladu z Uredbo je določanje nacionalnih sistemov socialne varnosti v izključni pristojnosti posamezne države članice, pravice iz sistemov socialne varnosti posamezne države članice pa pridobivajo državljani držav članic praviloma pod enakimi pogoji in v enakem obsegu kot domači državljani. **To pomeni, da bo Republika Slovenija kot članica ES še naprej samostojno urejala sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter tudi samostojno določala vrste in obseg dajatev iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Pravice iz naslova slovenskega pokojninskega in invalidskega zavarovanja pa bodo lahko pod enakimi pogoji kot slovenski državljani uveljavljali tudi drugi državljani držav članic in osebe za katere tudi velja navedena Uredba glede na osebno veljavnost. Prav tako pa bodo tudi slovenski državljani v drugih državah članicah lahko uveljavljali pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki jih predpisuje nacionalna zakonodaja posamezne države članice pod enakimi pogoji, kot državljani te države članice.**

- Uredbi 1408/71 in 574/72 sta nadomestili veljavne bilateralne sporazume o socialnem zavarovanju, sklenjene z državami članicami ES. Bilateralni sporazumi z državami članicami ES ostanejo v veljavi v tistih delih, ki so izven stvarne, osebne in teritorialne veljavnosti navedenih uredb. V veljavi ostanejo tudi določbe bilateralnih sporazumov o socialni varnosti, ki so navedene v Prilogi III Uredbe.

II. OSEBNO PODROČJE VELJAVNOSTI UREDBE

Glede osebne veljavnosti se Uredba nanaša na:

- državljane ene od držav članic, ne glede na stalno prebivališče
- osebe brez državljanstva ali begunce, s stalnim prebivališčem v eni izmed držav članic
- družinske člane, ki imajo pravice po zavarovanih osebah
- državljane tretjih držav, kot tudi za njihove družinske člane pod pogojem, da zakonito prebivajo na območju države članice in njihov položaj ni omejen izključno na eno samo državo članico.

Če zavarovanec izpolnjuje pogoje osebne veljavnosti se ugotavlja na dan nastanka zavarovalnega primera (npr. ko dopolni upokojitveno starost, ali na dan smrti zavarovanca).

III. STVARNO PODROČJE VELJAVNOSTI UREDBE

Glede stvarne veljavnosti, velja Uredba za uporabo nacionalnih zakonov držav članic, v katerih so urejena posamezna področja socialne varnosti, kjer so določene pravice do dajatev za bolezen in materinstvo, invalidnost, starost, za preživele družinske člane, poškodbe pri delu in poklicne bolezni, smrt, brezposelnost in družinske dajatve.

IV. DRŽAVE ČLANICE ES OZIROMA EVROPSKEGA GOSPODARSKEGA PROSTORA (v nadaljevanju besedila: države članice)

Države članice so:

Avstrija, Belgija, Danska, Finska (vključno z Alandskimi otoki), Francija (vključno z prekomorskimi departmaji Guadelloupe, Francoska Guayana, Martinique, Réunion, St. Pierre et Miquelon), Grčija, Irska, Italija, Luksemburg, Zvezna republika Nemčija, Nizozemska, Portugalska (vključno z avtonomnima regijama Azori in Madeira), Španija (vključno s Kanarskimi otoki, Ceuta in Melilla), Švedska, Združeno Kraljestvo, Ciper, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska, Slovaška in Slovenija ter Islandija, Liechenstein in Norveška.

V. KATERE PRAVICE IZ POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA SE LAHKO UVELJAVIJO NA PODLAGI UREDBE

- Uredba ne uvaja novih pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, zato se na podlagi Uredbe lahko uveljavijo le pravice, ki so določene z nacionalno zakonodajo posamezne države članice. V Republiki Sloveniji se na podlagi Uredbe lahko uveljavi pravica do starostne, invalidske, vdovske, družinske pokojnine in državne pokojnine, pravica do varstvenega dodatka, dodatka za pomoč in postrežbo, invalidnine, odpravnine in oskrbnine. Na predlog Republike Slovenije so bile naslednje dajatve in sicer državna pokojnina, varstveni dodatek in oskrbnina za vdove in vdovce, uvrščene v Prilogo II A Uredbe, kar pomeni, da bodo do teh dajatev upravičene le osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, saj se te dajatve ne izplačujejo v druge države članice.

- Vsaka država članica odloča o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja na podlagi svoje interne zakonodaje. Za pridobitev posamezne pravice morajo torej biti izpolnjeni pogoji, določeni z zakonodajo države članice, ki pravico prizna. Ker so pogoji za pridobitev pravice do pokojnine in drugih pravic v posameznih državah članicah različni, ni nujno, da bo predlagatelj istočasno pridobil pravico do pokojnine ali do druge dajatve v vseh državah članicah v katerih je dopolnil zavarovalno dobo oziroma dobo prebivanja. Če predlagatelj še ne izpolnjuje pogojev po predpisih vseh držav članic, v katerih je dopolnil zavarovalno dobo oziroma dobo prebivanja, lahko uveljavi pokojnino ali sorazmerni del pokojnine v državi, v kateri pogoje izpolnjuje. Naknadno, ko bo izpolnil pogoje tudi po predpisih države v kateri na podlagi prvotnega zahtevka ni pridobil pravice (npr. ni imel predpisane starosti po zakonodaji te države), bo lahko to pravico uveljavil tudi iz te druge države članice. Prav tako je zaradi različnih kriterijev oziroma pogojev, ki jih je potrebno izpolnjevati po zakonodaji posamezne države članice za razvrstitev v kategorijo oseb nesposobnih ali delno nesposobnih za delo možna situacija, ko zavarovanec v eni državi članici pridobi pravico do invalidske pokojnine, v drugi državi pa te pravice sploh ne pridobi, ali jo pridobi kasneje, če se mu zdravstveno stanje poslabša.

VI. KJE SE VLOŽI ZAHTEVEK ZA PRIDOBITEV PRAVIC IZ POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA IZ DRŽAV ČLANIC

- Upravičenec vloži zahtevek za pokojnino pri pristojnem nosilcu v državi članici stalnega prebivališča. Če upravičenec nima stalnega prebivališča v nobeni od držav članic, pa je zanj veljala zakonodaja več držav članic ali če v državi prebivanja ni dopolnil zavarovalne dobe, vloži zahtevek v državi članici, katere zakonodaji je nazadnje pripadal.

- Zahtevek za pokojnino vložen v eni državi članici, ima za posledico priznanje pokojnine v vseh državah članicah, v katerih je bil vlagatelj zahtevka zaposlen, pod pogojem, da izpolnjuje pogoje za pridobitev pravice do pokojnine. Navedeno ne velja, če vlagatelj zahtevka zahteva odložitev priznanja pravice do starostne pokojnine iz posamezne države članice.

- Osebe, ki prebivajo v Republiki Sloveniji, lahko vložijo zahtevek na vseh območnih enotah Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije in na sedežu Zavoda v Ljubljani, Kolodvorska ulica 15.

- V zahtevku je potrebno opozoriti na zavarovalno dobo dopolnjeno v državi članici, ter priložiti dokaze o zavarovanju v državi članici. Če predlagatelj dokazov nima, je potrebno navesti popolne podatke o zaposlitvi s časovnimi obdobji, imenom delodajalca in krajem zaposlitve. Če želi upravičenec odložiti uveljavitev pravice do starostne pokojnine iz druge države članice na kasnejši datum, mora to v zahtevku izrecno navesti.

- Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije bo nato začel postopek za priznanje pravice oziroma posredoval ustrezne zahtevke tudi v druge države članice.

VII. UPOŠTEVANJE ZAVAROVALNE DOBE IN DOBE PREBIVANJA DOPOLNJENE V DRŽAVAH ČLANICAH

- Uredba omogoča osebam, ki so bile zaposlene oziroma zavarovane v več državah članicah, da s seštevanjem zavarovalnih dob dopolnjenih po zakonodaji posamezne države članice, izpolnijo predpisane pogoje zavarovalne dobe za pridobitev pravice do pokojnine in drugih pravic v posamezni državi članici.

- Zavarovalne dobe, dopolnjene v državah članicah, se seštevajo le, če se časovna obdobja ne prekrivajo. Obdobja, ki se prekrivajo, se upoštevajo samo enkrat.

- Pri ugotavljanju pogojev za pridobitev pravice do pokojnine in odmeri pokojnine oziroma drugih pravic se upoštevajo vse zavarovalne dobe, ki se priznajo po zakonodajah držav članic, in sicer ne glede na to, ali so dopolnjene pred ali po datumu, ko je Uredba za posamezno državo članico začela veljati.

- Kot zavarovalna doba, dopolnjena v posamezni državi članici, se upošteva samo tista doba, ki jo na dogovorjen način sporoči ter potrdi pristojni nosilec posamezne države članice.

VIII. ODMERA POKOJNINE

- Če zavarovanec izpolnjuje pogoje za pridobitev pravice do pokojnine ali druge dajatve samo s seštevanjem zavarovalnih dob dopolnjenih v državah članicah, se mu odmeri pokojnina v sorazmernem delu po metodi »pro - rata temporis«.

- Sorazmerni del pokojnine, ki odpade na posamezno državo članico se izračuna tako, da se pokojnino, ki bi predlagatelju pripadala, če bi bila celotna zavarovalna doba dopolnjena v državi članici, pomnoži s skupnim številom mesecev zavarovanja, ki padejo v breme države članice, ki odmerja pokojnino, ter nato deli s skupnim številom mesecev zavarovalne dobe, dopolnjene v vseh državah članicah. Pri izračunu sorazmernega dela pokojnine pristojni nosilec v posamezni državi članici upošteva izključno plače ali zavarovalne osnove, v skladu z zakonodajo te članice.

- Če zavarovanec izpolnjuje tudi pogoje za priznanje pravice do samostojne pokojnine ali druge dajatve, kar pomeni, da izpolnjuje pogoje za priznanje pravice do pokojnine ali druge dajatve le z upoštevanjem zavarovalne dobe dopolnjene po nacionalni zakonodaji države članice, se opravita dva izračuna pokojnine. Odmeri se samostojna pokojnina, torej pokojnina le z upoštevanjem zavarovalne dobe v državi članici, prav tako pa se odmeri sorazmerni del pokojnine z upoštevanjem zavarovalnih dob, dopolnjenih v vseh državah članicah, po metodi pro - rata temporis. Po primerjavi zneskov samostojne pokojnine in sorazmernega dela pokojnine se zavarovancu izplačuje višji znesek pokojnine.

- Če zavarovanec istočasno ne izpolnjuje pogojev v vseh državah članicah, v katerih je dopolnil zavarovalno dobo, se pri izračunu sorazmernega dela pokojnine ne upošteva zavarovalna doba, dopolnjena v državah v katerih pogoji za pridobitev pravice do pokojnine še niso izpolnjeni, razen če upoštevanje teh dob omogoča višjo odmero pokojnine oziroma druge dajatve.

- Tudi invalidske pokojnine se načeloma odmerijo v skladu s pravili, kot izhaja iz 1., 2. in 3. alinee, razen če je bil zavarovanec zavarovan izključno v državah članicah s sistemi, ki temeljijo na nastanku zavarovalnega primera (sistem tipa A). V teh sistemih pridobitev pravice do pokojnine in njena višina ni odvisna od trajanja zavarovalne dobe, pomembno je le, da je bila oseba ob nastopu zavarovalnega primera, torej ob nastanku invalidnosti zavarovana. Tak sistem zavarovanja za primer invalidnosti poznajo naslednje države članice: Nizozemska, Belgija, Združeno Kraljestvo, Irska, Francija, Španija, Grčija in Švedska. Zavarovanec, ki je bil zavarovan le v navedenih državah ima pravico do invalidske pokojnine samo iz države v kateri je bil zavarovan v času nastanka invalidnosti.

- Pravila za odmero pokojnine iz 1., 2. in 3. alinee veljajo praviloma tudi za odmero družinske pokojnine za otroke, razen če je bil umrli zavarovanec zaposlen v eni izmed držav članic, ki ne poznajo instituta družinske pokojnine za otroke brez staršev ali je za zavarovanca veljala zakonodaja teh držav. Te države so: Belgija, Danska, Francija, Irska in Združeno Kraljestvo. V teh državah družinsko pokojnino za otroke nadomeščajo družinski dodatki, dodatki k dajatvam ali posebni dodatki za otroke. V tem primeru izplačuje družinsko pokojnino za otroka brez staršev samo ena država članica in sicer država stalnega prebivališča ne glede na to, v koliko državah članicah je bil umrli zavarovanec zaposlen oziroma zavarovan. Pokojnino izplačuje država članica stalnega prebivališča, druge pristojne države članice pa izplačujejo dodatek k tej pokojnini, ki predstavlja razliko med vsoto pokojnine in drugimi družinskimi dajatvami, ki jo izplačuje država članica stalnega prebivališča in vsoto pokojnine in drugimi družinskimi dajatvami, ki bi upravičencu pripadala po predpisih druge države članice.

- Če je zavarovanec v državi članici dopolnil manj kot eno leto zavarovalne dobe, v tej državi ne more uveljaviti pravice do pokojnine razen, če so izpolnjeni pogoji za pridobitev pravice do pokojnine izključno z upoštevanjem te dobe po tej zakonodaji. V takem primeru prevzame zavarovalno dobo v breme pristojni nosilec zavarovanja druge države članice.

IX. IZPLAČEVANJE POKOJNIN IN DRUGIH DAJATEV IZ ENE V DRUGE DRŽAVE ČLANICE

- Pokojnine oziroma druge dajatve, priznane v posamezni državi članici, se izplačujejo v drugo državo članico v kateri prebiva upravičenec. Izjema so dajatve, ki so bile na predlog posamezne države članice in s soglasjem pristojnih organov ES vnesene v Prilogo II A. Te dajatve se izplačujejo le v primeru, da upravičenec prebiva v državi članici in se ne izvažajo. Od slovenskih pokojninskih dajatev so v Prilogo II A uvrščene naslednje dajatve: varstveni dodatek, državna pokojnina in oskrbnina. Te dajatve se ne izvažajo. Izplačujejo se le, če upravičenec prebiva v Republiki Sloveniji.

X. PRERAČUN ŽE PRIZNANIH POKOJNIN IN IZRAČUN POKOJNINE, ČE JE BIL ZAHTEVEK VLOŽEN PRED 1. 5. 2004, PA DO TEGA DNE ŠE NI BILO ODLOČENO O PRAVICI

- Pokojnine, ki so bile z odločbo priznane že pred 1. 5. 2004 se bodo na zahtevo upravičenca v skladu z Uredbo na novo odmerile. Nato se opravi primerjava med zneskom pokojnine, ki jo je upravičenec z upoštevanjem bilateralnih sporazumov z državami članicami doslej prejemal pri Zavodu in zneskom pokojnine, ki mu pripada na osnovi Uredbe. Izplačuje se pokojnina, ki je za upokojenca ugodnejša.

- Če je bil zahtevek za pokojnino vložen pred 1. 5. 2004 in o pravici do pokojnine do tega dne še ni bilo odločeno, se pokojnina najprej odmeri po bilateralnem sporazumu, za čas od 1. 5. 2004 dalje pa se odmeri tudi pokojnina v skladu z Uredbo. Nato se primerja znesek pokojnine, ki pripada upravičencu na podlagi bilateralnega sporazuma z zneskom pokojnine, ki mu pripada na podlagi Uredbe. Upravičencu se izplačuje pokojnina, ki je zanj ugodnejša.

XI. SPREMEMBE, KI JIH MORA UŽIVALEC POKOJNINE ALI DRUGE DAJATVE SPOROČITI IZPLAČEVALCU POKOJNINE

- Zakonska določila zavezujejo uživalce pokojnine in predlagatelje zahtevkov, da čimprej sporočijo vsako spremembo, ki bi lahko vplivala na pravico do pokojnine ali druge dajatve, višino dajatve, ali pa se nanaša na stalno prebivališče. S pravočasnim javljanjem sprememb, se zavarovanci lahko izognejo preplačilu in posledično vračanju neupravičeno izplačanih dajatev.

- Uživalci pokojnin in drugih dajatev oziroma vlagatelji zahtevkov lahko spremembe sporočijo kateri koli enoti Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije.

Svetujemo, da se sporočijo predvsem naslednje spremembe:

- ponovni začetek zaposlitve ali samozaposlitve
- uživalec varstvenega dodatka – tudi pridobitev in spremembo v višini dohodka družinskih članov, ki se upošteva pri ugotavljanju dohodkovnega cenzusa
- uživalec družinske pokojnine po dopolnjenem 15. letu starosti - začetek zaposlitve
- priznanje pravice do pokojnine, novo odmero pokojnine ali odvzem pokojnine s strani nosilca druge države
- spremembo stalnega prebivališča
- druge spremembe, ki bi lahko vplivale na pravico do pokojnine in druge dajatve ali na njeno višino.